

Habilitációs dolgozat:

Kapcsolatok teológiája: Isten-ember vertikális kapcsolata, és az ebből horizontális irányba továbbvezető ember-ember viszony rendszeres teológiai vizsgálata

Szerző: Dr. Püsök Sarolta, egyetemi docens

Összefoglaló

Az akadémiai tevékenységemet bemutató dolgozatomat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért négy fő részre tagoltam. Az *első három* fő rész az akadémiai munka értékelésének bevett gyakorlata szerint három nagy területre vonatkozik: a kutatás, oktatás és az egyetemért valamint a társadalomért végzett szolgálat. A *negyedik* fő rész a jövőt illető szakmai fejlesztési tervről szól, amely értelemszerűen kisebb terjedelmű az előzőeknél, hiszen ennek a dolgozatnak elsősorban a már megvalósított eredményeket kell bemutatnia.

(I.) A kutatói tevékenységet bemutató első fejezetet további 4 alpontra bontottam: (1) a publikációkban megvalósult kutatói munka; (2-3.) részvétel nemzetközi és hazai tudományos konferenciákon; (4.) a kutatási projektek. A legelején röviden utalok azokra a felsőoktatási intézményekre, amelyek meghatározták indulásomat a teológusi pályán: A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet és ennek német tannyelvű nagyszebeni ágazata valamint a Bási Egyetem Teológiai és Filozófiai Kara. A kutatói munkám publikációkon keresztül történő bemutatását a S.A. Kierkegaard teológiájának kutatására irányuló munkáim bemutatásával indítom, amelynek a doktori dolgozatom csak egy része volt, hiszen azzal párhuzamosan is jelentek meg rá vonatkozó írásaim, azt követően is. A dolgozatom központi témája szempontjából a legfontosabb, hogy a Kierkegaard-kutatás meghatározó volt a posztdoktori kutatási területem főbb irányvonalának kialakításában is.

A posztdoktori kutatásaim során a dogmatika és etika számos alapvető kérdését megvizsgáltam, és ezek közül a dolgozatomban elsősorban azokat emeltem ki, amelyek a címben megfogalmazott teológiai kutatási nyomvonalba illeszkednek, azaz az Isten-ember vertikális kapcsolatát, és az ebből horizontális irányba továbbvezető ember-ember kapcsolatot

érintik. Ennek a kutatási területnek az alapgondolata már a Kierkegaard kutatásaim legelején megfogalmazódott bennem, amikor azzal a nagyszerű meghatározással találkoztam, amely szerint az ember igazi önmagává csakis az Istenhez való viszonyulásban válhat: „Az ember a végtelenség és a végesség, a mulandó és az örök, a szabadság és a szükségszerűség szintézise, röviden szintézis. A szintézis két dolog viszonya. Így tekintve a dolgot az ember még nem Én.”¹ A dán gondolkodó természetesen azzal sem marad adósunk, hogy kifejtse az ember Én-né, önmagává válásának mikéntjét, hiszen egy egész kötetet szentel annak a gondolatnak a kifejtésére, amelyet Pál apostolnak arra a mondatára épít, hogy „Ami pedig hitből nincs bűn az” (Róma 14, 23). Bűn az Isten – ember viszony torzulása, az a kétségbeesés, amely a halálhoz, a szellem halálához vezető „betegség”. Ennek a logikának a mentén haladva a bűnnek nem az erény az ellentéte, hanem a hit, de sajnos az ember életében ennek a hitnek a folytonossága akadozik, miközben „az örökkévaló azonban igazi folyamatosság, ezt követeli meg az embertől is, vagyis azt, hogy tudatában legyen szellemének és higgyen.”²

Az istenkapcsolat, az embert Istennel összekötő hit mibenléte, nagy eltéréseket mutat a különféle vallásokban, a felekezeti hovatartozás szerint is vannak eltérő sajátosságok a „hitképlet”-ben, sőt, az egyazon felekezeten belül is tapasztalhatunk hangsúlyeltolódásokat a különböző egyháztörténeti korszakokban. A református hitértelmezés szerint a hit mindhárom emberi tudatfunkcióra kiterjed: értelem, érzelem és akarat, ilyenként beszélünk a hit kognitív, affektív és akaratias aspektusáról. Az utóbbihoz tartozik a hit megélése, megvallása. Egészséges spiritualitásról akkor beszélhetünk, ha a hit három aspektusa egyensúlyban van. Dolgozatomban foglalkozom továbbá a hit és jócselekedetek viszonyával, a hit megvalósulásának folyamatával és a hit kognitív aspektusait hordozó hitvallási iratokkal és azok közvetítésének, taníthatóságának lehetőségeivel és korlátaival.

A protestáns teológiai antropológiában találkozunk az ember istenképiségének, az *Imago Dei*-nek viszonyfogalomként történő értelmezésével. Az *Imago Dei* ilyen értelemben felelősséget jelent a teremtett világ irányába, annak mintájára, ahogyan Isten viszonyul a világhoz. A bűneset utáni ember istenképisége töredezett ugyan, de a hívő egzisztencia egyik ismérve, hogy mégis felelősségteljes cselekedetekre törekszik a teremtett világ és embertársai irányába. Ilyenként például a sokat emlegetett kálvini predestináció fogalmát is érdemes megvizsgálni az évszázadok során hozzá tapasztalt spekulatív tévhitektől, és meglátni benne,

¹ KIERKEGAARD, Søren Aabye: *A halálos betegség*, Budapest, Göncöl kiadó, 1993 (*Sygdomen til Doden*, by Anti-Climacus, ed.S. Kierkegaard, 1849), 19.

² KIERKEGAARD, S.: *A halálos betegség*, 122.

hogy nem azonos a görög sorstragédiák nyomasztó fátumképzetével, de könnyelmű marionettfigurává sem alacsonyítja az embert, hanem aktivizálja. Az Isten üdvösséget kínáló akaratának megtapasztalása hálára indítja, és arra készíti, hogy helyesen viszonyuljon a világhoz, megkeresse, és elvégezze az Istentől neki szánt feladatokat. Akinek ez mégsem sikerül, aki eltéved az úton, azt a kulcsok hatalmának gyakorlásával, azaz az igehirdetés és a fegyelmezés révén az egyház igyekszik a megfelelő irányba terelni, visszavezetni az Istenhez és egymáshoz kapcsoló szeretetközösségbe.

Az Istenhez hittel viszonyuló ember közösségi szinten az egyházban építi tovább a vízszintes irányú kapcsolathálóját, amelynek minden esetben Isten a biztosító köteléke (hiszen Ő az, aki *koinoniát* teremt az emberek között.) A protestáns egyházak egyik reformátori öröksége az az alapelv, amely állandó önvizsgálatra, ha kell állandó megújulásra készítet az ige alapján: „Ecclesia Reformata Semper Reformanda Debet Secundum Verbum Dei.” Kutatásaim során több rendben is foglalkoztam az egyház kritikai vizsgálatával, egyes gyakorlatok kritikai elemzésével.

Az Isten és ember közötti viszony kérdésére adott helyes válaszból könnyen levezethetőek lennének az ember-ember kapcsolat etikai jellegű problémáinak mérvadó megoldásai. Az egyes kérdéseket ugyanakkor nem szabad rövidre zárni, hanem részleteiben is vizsgálnunk kell, ezért a magam rendjén igyekeztem a különféle vallások közös etikai normáit mérlegre tenni, és felhívni a figyelmet a felelősségvállalás kérdésére. A Bibliában az egymáshoz közönnyel viszonyuló emberi magatartás „locus classicusa” a Kain és Ábel története, amelyben a testvér hátat fordít a testvérének. A teológiatörténetben ennek a jelenségnek a leírását az *elidegenedés* fogalma szemlélteti, amelynek a 20. században egyik legrészletesebb továbbgondolását Paul Tillichnél találjuk, aki *Rendszeres Teológiájában* azt mondja, hogy: „A létezés állapota az elidegenedés állapota. Az ember elidegenedett létének alapjától, a többi létezőtől és önmagától. A lényegből a létezésbe való átmenet személyes bűnben és egyetemes tragédiában csapódik le”³ Az embernek azonban mégsem szabad beletörődnie ebbe az állapotba, a hívő egzisztencia egyik ismerve éppen az, hogy Isten Lelkének erejével képes legyőzni a közönyt, és felelősségteljesen viszonyulni a másik emberhez.

A felelősségteljes viszonyulás kérdését több tanulmányban is feldolgoztam, például az V. parancsolat családetikai kérdései közül behatóbban foglalkoztam a párválasztás, a gyermekáldás és a kulturális közösség kérdésével. Richard Niebuhr *Krisztus és kultúra* című

³ TILLICH, Paul: *Rendszeres Teológia*, Osiris Kiadó, Budapest.1996. 272.

könyvében⁴, –a 20. század egyik legjelentősebb társadalometikai művében–, igyekszik a keresztyénség és kultúra viszonyát tárgyilagosan kielemezni, és egészséges következtetéseket levonni, amelynek értelmében az egyháznak nem kell kivonulnia a társadalomból, de kultúrateremtő munkáját csakis a saját autentikus céljainak mentén fejtheti ki. A kérdéskörbe illeszkedő saját tanulmányomban megpróbáltam feltárni a 20. századi magyar református teológusok álláspontját ebben a kérdésben.

Az általam újragondolt etikai kérdések közül a IX. parancsolathoz, azaz a *beszéd etikájához* is több tanulmányom kapcsolódik, amelyek az emberközi kapcsolatokat elevenen érintik. A kérdéskör klasszikus tematikái mellett olyan új szakkifejezésekkel is találkozunk, mint a „mobbing” fogalma, amely lexikálisan nem, de tartalmát tekintve már a bibliai korban is ismert volt. Kutatásaimban rámutatok továbbá a párbeszéd fontosságára. A párbeszéd-képtelenség ténye sajnos kéretlen jellemzője sok veszélyeztetett térségnek. A probléma orvoslását a gyökereinél kell kezdeni, a párbeszédet tanulni lehet, s mint ilyen már a gyerekek kötelező tananyagának részét kellene képeznie, ahogyan Levinas óta működik Európa szerencsésebb övezeteiben, ahol egyáltalán demokratikus társadalomról beszélhetünk. Kérdés, hogy mi is valójában a párbeszéd, és mik az előfeltételei. A keresztyén teológia is építhet Habermas, Kreiner meghatározásaira. A feltételek között szerepel a jó önismeret, és a másik ember személyiségének, életútjának, és kulturális háttérének az ismerete. A párbeszéd elkezdéséhez bátorságra van szükség, erre főként a filozófiai elemzések mutatnak rá (K. Popper, Gadamer), hiszen önkítárulkozást jelent, és annak a bevállalását, hogy vagy egyik, vagy a másik félnek lesz igaza. A hatékony párbeszéd azonban nemcsak kockázatot jelent, mert a saját igazság csorbulásával egyidőben egymás igazságával gazdagodik a két beszélgetőtárs, és többé válik, mint azelőtt volt. Dolgozatomban részletesen is kitérek azokra a tanulmányaimra, amelyek az ember-ember közötti kapcsolat kiépítésének, ápolásának verbális tényezőivel foglalkoznak, a kommunikáció művészetének keresztyén gyökereire mutatnak rá.

Az Istennel kapcsolatba került ember életének missziológiai vonatkozásai is vannak, hiszen az Isten-kapcsolat tudatosulásának pillanatában fel kell ismernie, hogy mi a küldetése a világban. Az elhívás–küldetés–szolgálat kérdésében a protestáns teológia is különbséget tesz a kimondottan egyházi tisztségek és az ember világban betöltött szerepkörei között, illetve külön beszél a hivatalos egyházi szolgálatról és az egyén társadalmi szerepvállalásáról. A magam rendjén mindkét területtel foglalkoztam. A saját kutatásaimban ezeket a kérdéseket

⁴ NIEBUHR, Richard: *Krisztus és kultúra*, Budapest-Sárospatak, Harmat-SRTA, 2006 (*Christ and Culture* by H. Richard Niebuhr. 259 pp. New York, Harper and Brothers, 1951.)

elsősorban a nőkre vonatkoztatva vizsgáltam, hiszen teológusnő mivoltomból fakadóan személyesen is érdekelt a megfelelő válaszok megtalálása a lelkészfeleségekre, lelkésznőkre és vallástanárookra vonatkozóan. Különbőféle életutakon keresztül mutattam be a protestantizmusnak azt a hagyományát, amely szerint az egyén nem lehet közömbös a társadalmi kérdések iránt, hanem Isten dicsőségét azáltal hirdeti a világban, ha felelősségteljesen viszonyul a közösséghez szociális, gazdasági és kulturális kérdésekben egyaránt.

Dolgozatom első fő részének 2-3 fejezetében ismertettem azt a félszáz nemzetközi és hazai tudományos konferenciát, amelyeken saját előadással vettem részt, esetenként szervezője is voltam. Az áttekinthetőség kedvéért a szervező intézmények szerint rendszereztem ezeket, úgymint: *tudományos társaságok* (A Magyar Református Egyház Doktorainak Kollégiuma, The European Society of Women in Theological Research (ESWTR); Gesellschaft für Evangelische Theologie (GET); Hungarian Association for the Academic Study of Religions; Bolyai Társaság), *partneregyetemek* (*Gereformeerde Hogeschool*/ Zwolle, Theologische Fakultät der Universität Leipzig, *Selye János Egyetem*/ Komárom, Károli Gáspár Református Egyetem/ Budapest–Nagykőrös, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Pápi Református Teológiai Akadémia); *szakmai egyesületek* (Romániai Országos Református Lelkészerőkezleti Szövetség; Országos Református Tanár Egyesület) és végül a *saját egyetemünk* (UBB)

A kutatói munkám ismertetését a különböző projektek felsorolása zárta, amelyek közül a saját egyetemi projekteken kívül kiemelkednek a northfieldi/AEÁ St. Olaf College-ban működő Howard and Edna Hang Kierkegaard Library-ben, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen és a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végzett kutatások.

(II.) A dolgozatom második része az oktatói tevékenységemet mutatja be, amely a BBT Református Tanárképző és Zeneművészeti Karához kapcsolódik. Ismertetem az általam oktatott rendszeres teológiai tantárgyakat és jegyzem a hozzájuk kapcsolódó saját publikációimat. Oktatóként magam is folyamatosan részt vettem külföldi (hollandiai, németországi) és a hazai egyetemek (Kolozsvár, Gyulafehérvár, Szeged, Balázsfalva, Bukarest, Temesvár) által szervezett tanári továbbképzéseken. A klasszikus egyetemi tutor-mentor szerep mellett irányítom a hallgatók *Karácsony Sándor valláspedagógiai és pasztorál-pszichológiai szakkollégiumát*, és 2003-tól évente programfelelőse vagyok a Bolyai Nyári Akadémia Protestáns Vallástanároknak elnevezésű szakmai továbbképzőnek.

(III.) A harmadik részben bemutatom az egyetemért és társadalomért végzett szolgálatomat. Az egyetem több vezető testületének is tagja vagyok (Szenátus, Kari Tanács, Intézeti Tanács), és különböző fórumokon képviselem a karunkat. Több tucat előadást, képzést tartottam egyházi és civil szervezeteknél és képviselem az intézményünket, illetve népszerűsítem a kutatási eredményeimet a médiában (cikkek, riportok révén).

(IV.) Az utolsó fejezetben mutatom be a jövőre vonatkozó pályatervemet. A kutatási tevékenység és az egyetemi megbízások egy részét folytatom, de természetesen új témakörökkel is szeretnék foglalkozni, elsősorban társadalmunk égető kérdéseinek vizsgálatával, például a protestáns etikai szemszögből (pl. bioetikai kérdések).